

Storåkern på Iggön

Olof Wedin

I DET TIDIGARE SVENSKA jordbrukslandskapet fanns det två olika marktyper, ängen och hagen, som nu tjänat ut. De jordbrukare som i dag slår sitt vinterfoder åt sina kreatur eller hästar i en riktig slåtteräng kan nog räknas i ensiffriga tal i vårt län. Den stora rikedomen av olika markslag som fanns i det äldre odlingslandskapet, och som gjorde detta så variationsrikt, har nu ersatts av ett betydligt mera enformigt landskap, där i stort sett bara åkerarealer anpassade till dagens stora jordbruksmaskiner samt skog lämnas kvar.

1987 tog Naturvårdsverket initiativ till en riksomfattande inventering av vad som fanns kvar av ängs- och hagmarker. I Gävleborgs län startades fältarbetet 1987 och slutfördes 1990. De inventerade områdena klassificerades efter en tregradig skala för det sammantagna bevarandevärdet enligt följande värdeklasser:

Klass I högsta värde, områden med få motsvarigheter i länet eller landet.

Klass II mycket högt värde.

Klass III högt värde.

Paus i slåtterarbetet Foto: OLOF WEDIN

Varje områdes inplacering i värdeklass baserades på i vad mån respektive område uppfyllde de kriterier som uppställts för inventeringen.

Inom Hille församling dokumenterades tre områden, av vilka två placerades i klass I samt det tredje i klass III. Det ena av klass I-

områdena är beläget på Iggön och innefattar bland annat det område som artikelns rubrik nämner, "Storåkern", ägd och hävdad av Martin Nyman. Området omfattar i övrigt delar av "Kolhagsmyran" och "Rolösa" och sträcker sig in på två av grannfastigheterna. Storåkern består, enligt den av Länsstyrelsen år 1993 utgivna boken "Ängar och hagar i Gävleborg" en förteckning över de bevarandevärda områdena i länet, av tre olika naturtyper: hackslått, träd och buskbärande äng, samt artrik åker. Området som helhet

beskrivs i följande citat ur nämnda bok, gällande för hur förhållandena var vid inventeringstillfället 29 juni 1990:

I anslutning till den ursprungliga bebyggelsen i Iggön, vid kusten ca 10 km öster om Hamrånge, finns en välbevarad rest av det ålderdomliga jordbrukslandskapet. I området finns hackslåtterytor, extensivt brukade åkrar och ett lundartat skogsparti som tidigare troligen varit träd- och buskbärande äng, med träd som nyttjats för lövtäkt.

De botaniskt mest intressanta delarna är hackslåtterytor som består av näringsfattiga, men troligen kalkpåverkade rishedar och torrängar (rished av blåbär/lingontyp, hållmarkstorräng och torräng av fårsvingeltyp). Ett mindre avsnitt örtrik friskäng finns också. Den tidigare träd- och buskbärande ängsmarken innehåller bl a rönn (varav en är hamlad), ask och en relativt stor oxel. Här liksom i den öppna ängsmarken finns ett buskskikt av en och rosbuskar. Den öppna ängsmarken är mycket artrik med flera av de i länet ovanligare hävdgynnade ängsväxterna. Bl a finns svartkämpar, gullviva, darrgräs, backglim, rödklint, backlök, vârfingerört, ängsnejlika, stagg, ormrot och stor blåklocka. Åkermarken har troligen aldrig konstgödslats och har även den en artrik ängsflora.

Om vi nu går tillbaka i tiden till sekelskiftet finner vi att från och med tiden för "Laga Skiftet", som på Iggön skedde år 1904, har Nymanska släkten ägt och brukat Storåkern.

Då var det Martins farfar Johan Nyman född 1858, som var ägare, sonen John

Fältgentiana

Teckning: Jonas Lundin

Nyman tog sedermera över och 1976 var det så Martins tur att bli ägare av fastigheten. Till denna hör en del mindre skogsägor, och två av dem "NorrNorrmar" och "Bortre Myran", säger Martin att han kommer att hålla öppna så länge han orkar. Ansvaret för hävden av Stor-åkem har sedan 1993 genom en överenskommelse övertagits av Naturskyddsföreningen i Gävle och genom dess försorg har bl.a. slätterdagar anordnats i början på augusti varje år.

Sedan 1993 har också Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS) genomfört en del botaniska inventeringar i området, bl.a. genom upprättande av kvadratmeterstora provrutor i vilka de olika kärlväxtarterna registreras år från år. I en ruta i västra delen av Storåkern är det noterat om den hänsynskrävande fältgentianans förekomst under åren 1993-96: 0, 6, 0 respektive 7 exemplar. Som mest har det under något av de nämnda åren varit 39 olika kärlväxter i rutan. Fältgentianan har, om man ser till hela Storåkern, ökat kraftigt. Vid inventeringen 1993 fann man 12 exemplar, 1996 års inventering gav som resultat 666 exemplar. En annan hänsynskrävande art på Storåkern är nässeisnärja, en bladlös parasit, som oftast har nässlor och humle som värdväxter. I den ovan nämnda delen träd- och buskbärande ängen finnes ett ovanligt stort bestånd av liljekonvalje, ett bestånd som synes öka i omfång år från år. En något ovanligare art är slätterfibbla som man en del år kan finna några exemplar av. Storåkern kan väl sägas ha stora helhetsvärden. Detta ett resultat av olika natur- och vegetationstyper, den artrika ängsfloran, rik förekomst av kulturhistoriska spår samt frånvaron av störande ingrepp. Den ålderdomliga landskapsbilden bidrar givetvis också.

I december 1996 fick så Martin belöning för sitt arbete med att bevara det gamla odlingslandskapet. Hans insatser uppmärksammades av Gävle Kommun som tilldelade honom 1996 års miljöstipendium om 5000 kronor.

Till sist en förhoppning om att Martin i ännu många år skall kunna fortsätta sitt arbete med bevarandet av det gamla småskaliga odlingslandskapet på Iggön. ☀

Citerad litteratur:

Ängar och hagar i Gävleborg, Länsstyrelsen i Gävleborg 1993:2.

Hotade växter i Sverige 1990, Databanken för hotade arter och Naturvårdsverket 1991.

Övrig litteratur:

Nilsson, Gunnar: *AHLNERS IGGÖFLORA*, Miljökontoret 1997, i skriftserien Natur & Kultur i Gävle. En sammanställning av Sten Ahlners efterlämnade material och material från en nyinventering gjord 1993-94.

Darrgräs

Teckning: Jonas Lundin

Slätterfibbla

[Hillebygden, Nr. 1, 1997]